

GIGANTISCHE TAAK IS VOLTOOID!

Atlas van de Nederlandse Broedvogels

Jaap Taapken

Op zaterdag 23 februari 1980, na de voorjaarsvergadering van het Algemeen Bestuur van SOVON, werden op Kasteel Broekhuizen de eerste exemplaren van de 'Atlas van de Nederlandse Broedvogels' officieel uitgereikt door ir. A. Coops, namens de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten die de atlas heeft uitgegeven aan de voormalige voorzitter van het SOVON, prof. dr. H. Klomp, de samensteller van de atlas en huidige voorzitter drs. R.M. Teixeira en Drs. H.C. Greven van CRM. Op 28 februari werd het boek te 's-Graveland aan de pers gepresenteerd.

Het zal Ray Teixeira een pak van het hart zijn geweest toen uiteindelijk de atlas gebonden en wel voor hem lag. Na Engeland, Denemarken en Frankrijk heeft nu ook Nederland zijn eigen atlas. Hieraan hebben ruim 2000 medewerkers gedurende zeven jaar (vijf jaar onderzoek) meegewerkt. Zij werden voor het grootste deel gerecruteerd uit de lezerskring van 'Het Vogeljaar'.

Financieel werd dit gigantische project gedragen door het ministerie van CRM. In het totaal zijn in de atlas 184 soorten behandeld door niet minder dan 48 auteurs, elk van hen heeft soorten behandeld waarin hij zich eerder had gespecialiseerd. In totaal zijn 1670 vakken van 5 x 5 km² (2500 ha), verdeeld in 18 districten, vijf jaar lang op broedvogels onderzocht.

Van tweederde van de broedgevallen is men zeker. Van de 222 besproken soorten is van 190 soorten het broeden bewezen en 32 soorten hebben misschien in ons land gebreed.

Per soort zijn de gegevens door middel van groene bolletjes in de vakjes aangetekend. In totaal zijn door Rob Bijlsma niet minder dan 129.054 groene bolletjes geplaatst! Hieronder bevinden zich 87.000 bolletjes die zekere broedgevallen in een vak aangeven.

Zeven tekenaars hebben bij elk soort een pentekeningetje toegevoegd. De ene wat beter geslaagd dan de andere. Jammer dat ook wat oudere Nederlandse vogeltekenaars van deze tijd niet om wat prentjes zijn gevraagd, ofschoon sommige nieuwe tekenaars een niet onaardig debuut hebben gemaakt.

Dat achter op het omslag en binnenin het boek vermeld staat: 'Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland in samenwerking met Stichting Ornithologisch Veldonderzoek Nederland' is wat misleidend omdat het SOVON de samensteller is en Natuurmonumenten de uitgever.

Dit is nu eens een echt origineel Nederlands werk, waaraan duizenden mensen in hun vrije tijd hebben meegewerkt en dat veel nieuwe informatie verschaft. Weliswaar vinden ornithologen het vaak niet zo prettig dat alles zo bekend wordt, maar daarom is het gelukkig te prijzen dat van sommige soorten de broedplaatsen wat onnauwkeurig zijn aangeduid. Dank zij veel vrijwillige medewerking is de atlas nu tegen een redelijke prijs verkrijgbaar. Het boek werd in een oplage van 10.000 stuks gedrukt. De heer

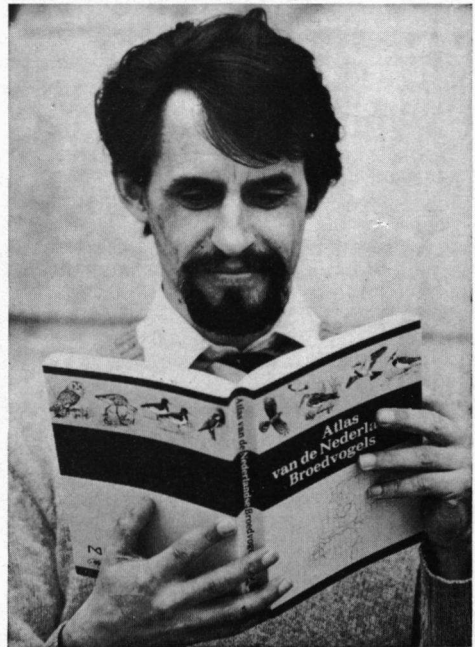
Coops frappeerde het dat het verbazingwekkend is geweest zo veel mensen daarvoor duizenden uren in het veld zijn geweest, zo veel schrijvers achter hun bureau hebben zitten schrijven en dat zo veel tekenaars aan hun tekenafels de bijbehorende prentjes maakten.

Prof. Klomp schetste het als een bijzondere dag. 'In de eerste plaats vraagt men zich af', zo zei hij, 'hoe interpreteren wij de inhoud en wat doen wij daar nu mee? Oriënteren wij ons over de verspreiding van de broedvogels dan kan men als eerste indruk overhouden

Voor Ray Teixeira heeft de atlas veel emotionele waarde, omdat hij zich met het project heeft vereenzelvigd.

Leersum, 23 februari 1980.

Foto: Jaap Taapken.

dat het goed gaat met de broedvogelstand. Maar schijn bedriegt', zo zei prof. Klomp. 'Talloze soorten gaan nog steeds sterk in aantal achteruit'.

Ray Teixeira wees er op dat deze uitgave veel emotionele waarde voor hem heeft omdat hij zich met het project heeft vereenzelvigd. Door de atlas verkrijgen wij een betere kijk op de geografische verspreiding van de vogelsoorten. Na een analyse verkrijgt je dan een inzicht in de biotoopkeuze en de oecologische eisen die een vogel stelt. Dan pas kunnen betere beschermingsmaatregelen voor bepaalde soorten worden getroffen. Eigenlijk moeten wij deze atlas beschouwen als een momentopname van onze broedvogels. Bij het maken van een tweede momentopname over 10 jaar of later kunnen wij pas vergelijkingen gaan trekken.

Het is een dik boek geworden van niet minder dan 431 pagina's. Na de inleiding, doel en opzet, beschrijving van de methodiek en literatuur volgen de verspreidingskaarten (op de linker pagina's) en de beschrijvingen (op de rechter pagina's). De summary voor buitenlanders is wat kort en de belangrijke figuren 1 t/m 11, hadden ten gerieve van een ruimer gebruik ook best van Engelse, Franse en Duitse ondertitels voorzien mogen zijn. Onder elk kaartje wordt het aantal blokken, waarin de soort is aangetroffen, vermeld met het percentage. Duidelijker was het geweest als daar telkens de drie verschillende groene bolletjes waren aangebracht. Elk kaartje is een studie op zichzelf waard en het hangt er van af hoe nauwkeurig men de ingebrachte groene stippen bekijkt wat wij er allemaal uit kunnen halen. De teksten zijn stuk voor stuk interessant met vaak meest recente gegevens, een taxatie van een aantal huidige broedparen en een klein literatuurlijstje. Hier en daar zou best nog ruimte zijn geweest dit literatuurlijstje iets groter te maken, ten minste daar zou men gauw voor in de verleiding komen. Bijvoorbeeld de Mandarijneend waarover gegevens te vinden zijn in de nestkastverslagen van Meyendel en de Morinelplevier waarover in 'Het Vogeljaar' 11 (4): 109-113 werd geschreven en het broeden van de Bonte Strandloper op de Makkumerwaard dat Niek Marra eens beschreef in 'De Wandelaar'.

Opvallend is ook dat er over bepaalde typisch Nederlandse broedvogels in eigen land eigenlijk maar bitter weinig is gepubliceerd, waarbij ik bijvoorbeeld denk aan de Watersnip.

Toevallig is dat de schrijfwijze van de namen van mijn mederedacteuren van 'Het Vogeljaar': Frits van Daalen (pag. 301) en Henk J. Lichtenbeld (pag. 55) beide verkeerd zijn gespeld.

Vermeld zou kunnen worden dat Geoorde Futen soms sterk tot kolonievorming neigen. Voor sommige soorten zijn de laatste jaren nieuwe broedgebieden ont-

Canadese Gans met jongen in de duinen bij Den Haag, 14 mei 1978.

Foto: J. Driessen.

staan, waarvan het vermeldenswaard is dat deze van sterk voorbijgaande aard zijn. Interessant is dat sommige auteurs zich hebben verdiept in de achteruitgang en de oorzaken daarvan. Voor velen zal de verspreiding van sommige soorten werkelijk sensationeel zijn (zoals van Kwak, Krak-eend, Smient, Pijlstaart, Rode Wouw, Rouwkwikstaart, Kramsvogel, Vuurgoudhaan, Barmsijs en Ortolaan).

Bij de Ooievaar treffen wij 68% 'mogelijk broedend' en 10% 'waarschijnlijk broedend' aan. De Bergeend vertoont een aardig kaartbeeld en men zou kunnen denken dat ze zich vanuit bepaalde plaatsen hebben uitgebreid. Welke volgorde er bij de vogelsoorten is gebruikt begrijp ik niet, maar Winter- en Zomertaling volgen niet op elkaar. De verhouding van broedparen van Tafel- en Kuifeend wordt op circa 1 : 6 geschat. Broedgevallen van de Eidereend op het vasteland van Noord-Holland werden niet vastgesteld.

Blijkbaar was het broedgeval in 1977 van de Rode Wouw in Twente niet het eerste, maar broedde de soort in 1976 ook al in Noord-Brabant. Interessant zijn de geschatte aantallen van de broedparen van stootvogels bijvoorbeeld Wespendif (300), Grauwe Kiekendif (30-50), Havik (boven 400), Sperwer (1200), Buizerd (1650) en Torenvalk (5000-6500), Boomvalk (1000-1100). Het aantal broedparen van de Patrijs ligt hoger (37.500-47.500) dan sommigen hadden verwacht. Als wij de kaartjes van de rallen bekijken, dan moet dit voor de buitenlandse ornitholoog toch nog wel de indruk geven dat wij in een nat, vochtig kikkerland wo-

nen. Interessant is het hoe de Scholekster na de oorlog ons hele land heeft bevolkt. Vergelijken wij de kaartjes van Kleine Plevier, Bontbekplevier en Strandplevier dan zien wij op het eerste gezicht al interessante verschillen. De Kievit vult vrijwel elk blok in Nederland, met een gemiddelde van circa 75 paren per blok. De stand van de Kempfaan (minder dan 1500) is evenals die van de Watersnip (5500) niet erg rooskleurig. Interessant is ook het kaartje van de Bosuil, waarvan het zwaartepunt van de verspreiding in de provincies Gelderland, Utrecht en Limburg ligt. Het aantal Ransuilen zou veel groter zijn. De achteruitgang van de Nachtzwaluw moet ongetwijfeld ook te zoeken zijn in de vergiftiging en het verdwijnen van vele grote schildkevers.

De Draaihals met 125-250 broedparen is algemener dan men tot voor kort vermoedde. De verhouding van de broedparen van de spechten doet wat onwezenlijk aan: Groene Specht (4500-7500), Zwarte Specht (1500-2500), Grote Bonte Specht (10.500-17.000). Dat zou dus één paar Zwarte Specht tegen drie paar Groene Specht tegen tweehalf paar Grote Bonte Specht zijn. Dat lijkt mij haast onmogelijk. Bovendien is niet overal bekend dat zowel ♂♂ als ♀♀ van de Groene Specht roepen, waardoor gemakkelijk dublures bij deze soort gemaakt kunnen zijn. De Boomleeuwerik met 800-900 broedparen is in de laatste decennia met 50-100% achteruit gegaan! De Boerenzwaluw is één der soorten die vrijwel in alle hokken als broedvogel werd geconstateerd. De Engelse Gele Kwikstaart geeft een interessant beeld in West- en Noord-Nederland, terwijl de Grote

Gele Kwikstaart juist in het oosten en het zuiden nog voorkomt. Ook het kaartje van de Blauwborst is het nader bekijken ten volle waard. Paapje, Roodborsttapuit en Tapuit vertonen wat overeenkomst, vooral in de duinstreek. Opmerkelijk is het hoe veel vakken de Bosrietzanger bewoond, ofschoon vele vogelliefhebbers de soort slechts zelden zien. Vergelijk de kaartjes van alle rietzangers eens! De Spotvogel geeft de indruk vrijwel overal algemeen voor te komen. Bepaalde soorten, en dat zien wij vooral ook bij vele kleine zangvogels, bewonen bij voorkeur de dekzandgebieden. Bij een oppervlakkig bekijken van de kaarten springt dat er al heel gauw uit. De Grauwe Vliegenvanger wordt nog als vrij talrijk aangeduid, terwijl de Bonte Vliegenvanger duidelijk de binnenkomst uit het oosten laat zien. De kleinere mezensoorten vinden de Waddeneilanden blijkbaar niet mild genoeg. Overigens kennen wij de Kuifmees en ook de Zwarte Mees óók wel als broedvogel van gemengd hout en zijn dat niet zulke uitgesproken naaldhoutbewoners als altijd wel wordt voorgesteld. De kaart van de Boomklever heeft wat overeenkomst met die van de Bosuil. De Grauwe Klauwier met 150 broedparen zal, zonder dat wij er verder nog veel aan zullen kunnen doen, bij ons als broedvogel (hebt u het kaartje van deze soort op het omslag al herkend?) wel uitsterven. De Klapekster zal hem daar wel bij voorgaan. Er wordt weliswaar geschreven dat de Vlaamse Gaai een slechte reputatie heeft en plaatselijk fel vervolgd wordt, maar er is verzuimd te vertellen dat de soort gedurende de broedtijd een volledig wettelijke

De Grote Zaagbek werd in twaalf blokken 'mogelijk broedend' waargenomen.

Foto: Jürgen Diedrich GDT.

bescherming geniet. Dit rehabiliteert toch wel een beetje zijn slechte naam. Interessant zijn ook de zeldzame soorten die op de pagina's 396-413 worden besproken en waarbij van sommige soorten een klein kaartje is toegevoegd. In 14 blokken werden mogelijke broedgevallen van de Groenpootruiter waargenomen. In 8 blokken, waarvan in 7 mogelijk en in 1 waarschijnlijk broedend, werd een Pauw vrij broedend aangehouden!

Bij een wat nauwkeuriger bekijken van de kaarten en de tekst zullen wij nog oneindig veel meer interessante details kunnen ontdekken. Ofschoon zo op het eerste gezicht de kaartjes minder spectaculair zijn dan in de Franse, Engelse en Deense atlassen.

Zo kunnen wij tevens vernemen dat er ten behoeve van de atlas een Commissie Zeldzame Broedvogels (CZB) werd opgericht, die besliste hoe de gegevens van kwetsbare en/of zeldzame soorten zouden moeten worden opgenomen. Daarom werden de gegevens van 16 soorten slechts globaal aangegeven.

Voor dit gigantische werk dat is verricht moeten wij toch een heilig respect hebben, ofschoon er ongetwijfeld onnauwkeurigheden in zullen zijn geslopen zoals pessimisten al vooraf voorspelden. Dat kan ook niet anders. Maar laten wij de waarschuwing goed in gedachten houden dat dit boek bij een oppervlakkige beschouwing niet de indruk mag vestigen dat er toch nog genoeg vogels zijn erf dat het allemaal zo goed met onze broedvogels gaat. Want dat is geenszins het geval. Bovendien wordt er met klem op gewezen dat het gebruik van de atlas voor planologische doeleinden ten eerste is af te raden.

Medewerkers hebben de atlas reeds vooraf, tegen een gereduceerde prijs, kunnen verkrijgen. Het boek is nu voor leden van 'Natuurmonumenten' verkrijgbaar voor f 29,25, niet-leden betalen f 34,75.

Door overmaking van het bedrag op girorekening 9933 van Natuurmonumenten, 's-Graveland, met duidelijke vermelding van het gewenste, ontvangt men het boek over de post thuisgestuurd. De atlas zal ongetwijfeld ook bij de bezoekerscentra van Natuurmonumenten verkrijgbaar zijn.

Jaarverslag 1979 Vogelwacht Franeker e.o.

Dit gestencilde verslag (20 pag.) bevat een overzicht van de gevonden legfels van Kievit, Grutto, Tureluur, Scholekster, Wilde Eend, Waterhoen en Meerkoet. Er werden vier nesten van Scholeksters tussen de rails gevonden. Een kolonie Vissdieven breidde zich uit tot 24 paren.

Twee gruttonesten werden gevonden met 6 en 7 eieren, in een kievitsnest vond men een ei van een Scholekster. De Scholekster broedde het legsel uit. Ook een gemengd nest van Grutto (4) en Tureluur (2) werd gevonden. Er werden slechts 3 paartjes van de Zomertaling geteld. In totaal werden er in 1979 aan pulli 571 vogels geringd, verder

1983 volwassen vogels in totaal 69 soorten. Verder worden een groot aantal terugmeldingen vermeld en een verzoek 'Wie toont ons het positieve effect van de inkorting van de raaptijd aan?'

Nadere inlichtingen bij Ulbe Rijpma, Michiel Miedemastraat 3, 8802 TH Franeker, 05170-2328.

Openluchtrecreatie en dichtheid van broedvogels in duinen

In 'Recreatievoorzieningen' (jaargang 2 - 1980 - nrs. 1 & 2, pagina's 26-29 en 66-69) verschenen twee artikelen (nr. 1 & 2) getiteld 'Openluchtrecreatie en de dichtheid van enkele broedvogels in de duinen' door A.N. van der Zande, T. van Tilburg, A.J. Poppe-laars en H.A. Udo de Haes van de Vakgroep Milieubiologie van de Rijksuniversiteit Leiden (Kaiserstraat 63, postbus 9516, 2300 RA Leiden).

Van acht broedvogelsoorten in de duinen is nagegaan of een relatie aantoonbaar is tussen dichtheid en recreatie-intensiteit. Voor de Wulp bleek een significante negatieve correlatie aantoonbaar, een soort die één der beste voorbeelden in ons land is die onder de recreatie duidelijk lijdt. Hoewel minder eenduidig geldt dit ook voor de Braamsluiper, Paapje en Tapuit. Voor Houtsnip, Groene Specht, Roodborsttapuit en Boomleeuwrik was geen eenduidig verband met de recreatie aantoonbaar. De dichtheid van de Wulp bleek in het gebied bij 0 tot 1000 personen per ha per jaar logaritmisch af te nemen. In het eerste gedeelte wordt veel aandacht besteed aan de onderzoeksmethodologie. In het tweede gedeelte worden de onderzoeksresultaten en de conclusies vermeld.

De gevonden relatie is het duidelijkst bij de Wulp, die daardoor onder bepaalde omstandigheden kan worden gehanteerd als indicatorsoort voor recreatie-effecten. Het logaritmisch karakter van de relatie impliceert dat een gegeven aantal (extra) recreanten in een stil gebied veel grotere effecten met zich meebrengt dan in een druk gebied. Hieraan zou men een argument kunnen ontleenen tegen het 'uitsmeren' van recreanten en vóór het handhaven of invoeren van zonerings. De noodzaak van verder onderzoek wordt door de auteurs onderschreven. De Fitis, die in grote dichtheden voorkomt en daardoor al op een klein oppervlak grote aantallen oplevert, zal in een verder onderzoek worden betrokken. Het onderzoeksgebied is beperkt tot het duingebied tussen 's-Gravenhage en IJmuiden. Het is bekend dat bijvoorbeeld ook de Velduil en de kiekendiefsoorten in duingebieden (vooral nog de Waddeneilanden) te lijden hebben van de recreatie. Maar ook kolonies van bijvoorbeeld Zilvermeeuwen worden sterk (ongunstig) beïnvloed door recreanten (bijvoorbeeld rondleidingen). En misschien zijn wij ook de Griel kwijtgeraakt door de toegenomen recreatie.